

Kv Slaktaren 3 Sigtuna 2002

Anders Wikström

Rapport Förundersökning

Kv Slaktaren 3 Sigtuna 2002

Anders Wikström

Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 8

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna

sigtunamuseum@sigtuna.se
www.sigtuna.se/museer

Produktion: Sigtuna Museum

© Text: Anders Wikström
© Kartor: Anders Wikström
© Foto: Anders Wikström
© Formgivning: Jacques Vincent
© Original: Anders Wikström

Tryck : Sigtuna 2003

ISSN : 1401-4645
ISBN : 91-971128-4-4

Innehåll

**Inledning
5**

**Resultat
5**

**Tolkning av stadsgårdarnas utseende
7**

**Arkeologi i kvarteret Slaktaren
9**

**Bevarandesituation
10**

**Referenser
14**

**Administrativa uppgifter
15**

Orienteringskarta med schaktets placering i staden.

Inledning

Med anledning av en reparation på befintligt avloppsrör i kvarteret Slaktaren 3 utfördes en arkeologisk förundersökning under två fältdagar i december 2002. Avloppsrörets exakta placering och djup var inte känt. P.g.a. detta inleddes arbetet med att en arkeolog övervakade schaktningsarbetet. Eftersom det uppgrävda schaktet låg i ett redan befintligt avloppsschakt ritades endast profiler, inga kulturlager undersöktes för hand.

Syftet med rapporten är att redovisa resultaten från undersökningen och att tillsammans med resultaten från en annan undersökning göra ett förslag till en tolkning av ett par stadsgårdars utseende i det aktuella området. Rapporten avslutas med en genomgång av arkeologiska undersökningar utförda i kvarteret Slaktaren.

Resultat

Kvarteret Slaktaren 3 ligger centralt i det fornlämningskyddade området Svarta jorden i Sigtuna (RAÄ 195). Den fastighet som avloppsröret ansluter till är belägen på södra sidan av Stora Gatan. Schaktet var drygt tio meter långt och en meter brett, beläget på baksidan av fastigheten och löpte snett ner mot Långgränd (figur 1). Avloppsledningen låg ca 1,5 meter under markytan.

Trots schaktets ringa storlek kunde flera iakttagelser göras genom att schaktet gick snett ut från fastigheten i kvarteret Slaktaren 3 ner till Långgränd. Schaktet skar diagonalt genom huslämningar och berörde delar av utomhusytor både inne på en stadsgård och en del ute i angränsande passage i Långgränd.

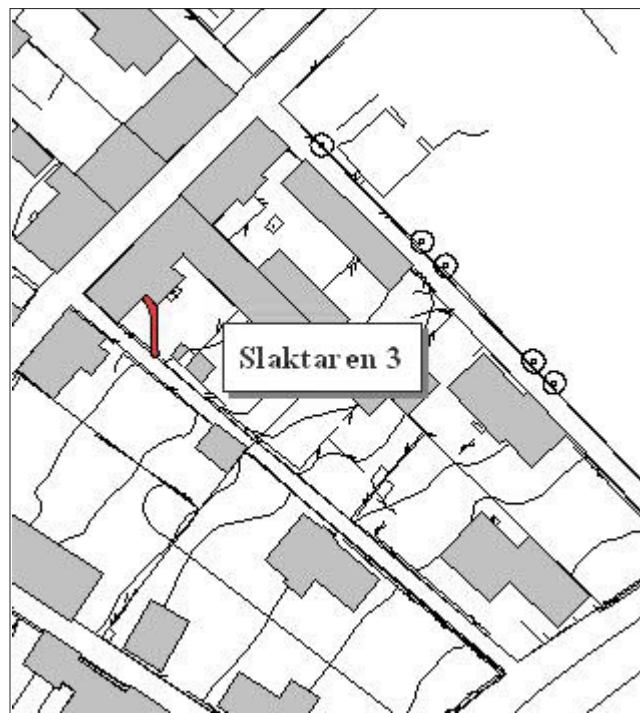
De översta lagren bestod till stor del av omrörda massor utan synliga konstruktioner och innehöll en hel del tegel och tegelflis (lager 19-21, figur 6). Under fanns avsatta lager, brandlager, lergolvet och konstruktionsdetaljer som syllstenar och rester efter hörnhärdar, troligtvis kupolugnar (figur 6). Lergolvet tolkades som lergolv. Utifrån antalet brandlager, lergolvet och konstruktionsdetaljer kunde fyra olika hus och tre hörnhärdar/kupolugnar iakttas:

- Hus 1 bestod av rester efter en härd i det SV hörnet (lager 1) och raserings lager (lager 2)
- Hus 2 bestod av ett lergolv (lager 3) och rester efter en härd i det NO hörnet (lager 4 och möjligen lager 5). Lager 6 och 7 tolkades som lager avsatta utomhus efter att hus 2 raserats.
- Hus 3 bestod av ett lergolv (lager 9), rester efter en härd i det NO hörnet (lager 8) och ett brandlager (lager 10)
- Hus 4 bestod av ett lergolv (lager 11), avsatta lager inomhus (lager 12 och 13), ett lager med aska (lager 14), ett lergolv (lager 15) och ett brandlager (lager 16)

Resterande lager tolkades som avsatta utomhus (lager 17 och 18).

Eftersom schaktet gick diagonalt genom husen gick det att fastsätta husens storlek till ca 5 x 5,5 meter. Sannolikt var husen byggda i antingen knuttimrings- eller skiftesverksteknik, baserat på förekomsten av syllstenar.

Dateringen av de fyra husen bör ligga inom perioden 1200 och 1350. I de lager som tillhört husen fanns enstaka förekomst av tegelflis. Teglet introducerades i Mälardalen när dominikanermunkar etablerade sig i bl a Sigtuna med byggandet av klostret som inleddes 1237 (Tesch, S. 1997). Lager som innehåller tegelflis kan därför dateras till mitten av 1200-talet eller senare.

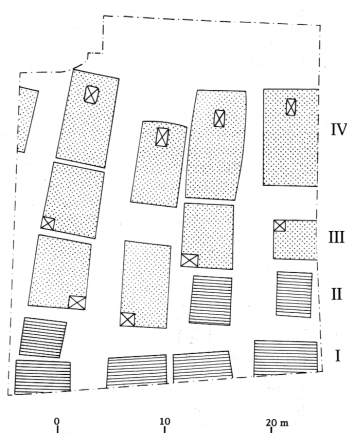

Figur 1
Schaktets placering i kvarteret Slaktaren

Tolkning av stadsgårdarnas utseende

Utifrån resultaten från en arkeologisk undersökning i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 och 10, 1988-90 utarbetades en modell där stadsgårdarna delades in i olika zoner baserat på typ av hus och funktion (Pettersson, B. 1995). Zon I bestod av enkelt byggda hantverkshus närmast Stora Gatan. Zon II bestod av flerfunktionshus som användes till hantverk och som förrådsutrymmen. I Zon III fanns bostadshus som i huvudsak användes för hushållsarbete. Husen i Zon III hade nästan alltid hörnhärd i form av kupolugn. Slutligen Zon IV där hallbyggnader med mitthärd fanns (figur 2).

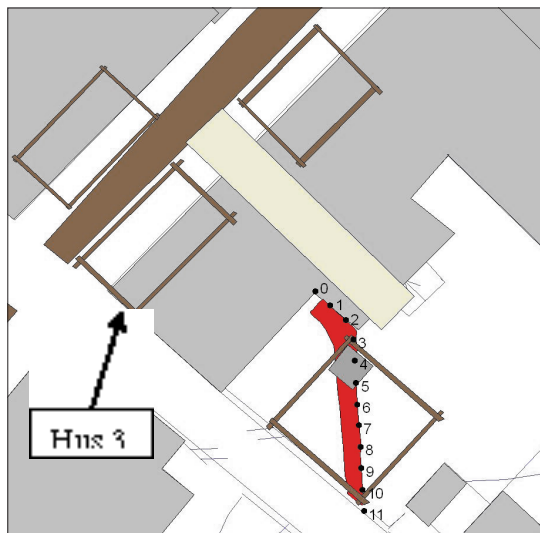
Under två månader hösten 2002 utfördes en arkeologisk undersökning i Stora Gatan. Vid denna undersökning framkom kavelbroar av trä och rester efter sex hus (Wikström, i tryck). Dateringen av de medeltida faserna låg inom tidsperioden 1270-1330 (datering via dendrokronologi). Det är sannolikt att resterna efter de hus som framkom i profilen vid undersökningen i kvarteret Slaktaren 3 låg på samma stadsgård och var samtida med Hus 3 från undersökningen i Stora Gatan (figur 3).

Figur 2
Zonindelning av stadsgårdar baserat på resultat från en arkeologisk undersökning i kvarteret Trädgårdsmästaren 9-10, 1988-90.
Zon I – Hantverkshus
Zon II – Flerfunktionshus
Zon III – Bostadshus
Zon IV – Hallbyggnad
(Pettersson, B. 1995)

Genom ovanstående resonemang och resultaten från de två undersökningarna har ett förslag till en tolkning av stadsgårdarnas utseende i kvarter Slaktaren 3 tagits fram. Med hjälp av mallen för zonindelning av stadsgårdar framträder strukturen tydligare (figur 4).

Resultatet visar att det sannolikt är hus från Zon III som framkom vid den nu aktuella undersökningen.

Figur 3
Husrester som kom fram vid undersökningarna i Stora Gatan, 2002, och Slaktaren 3, 2003.

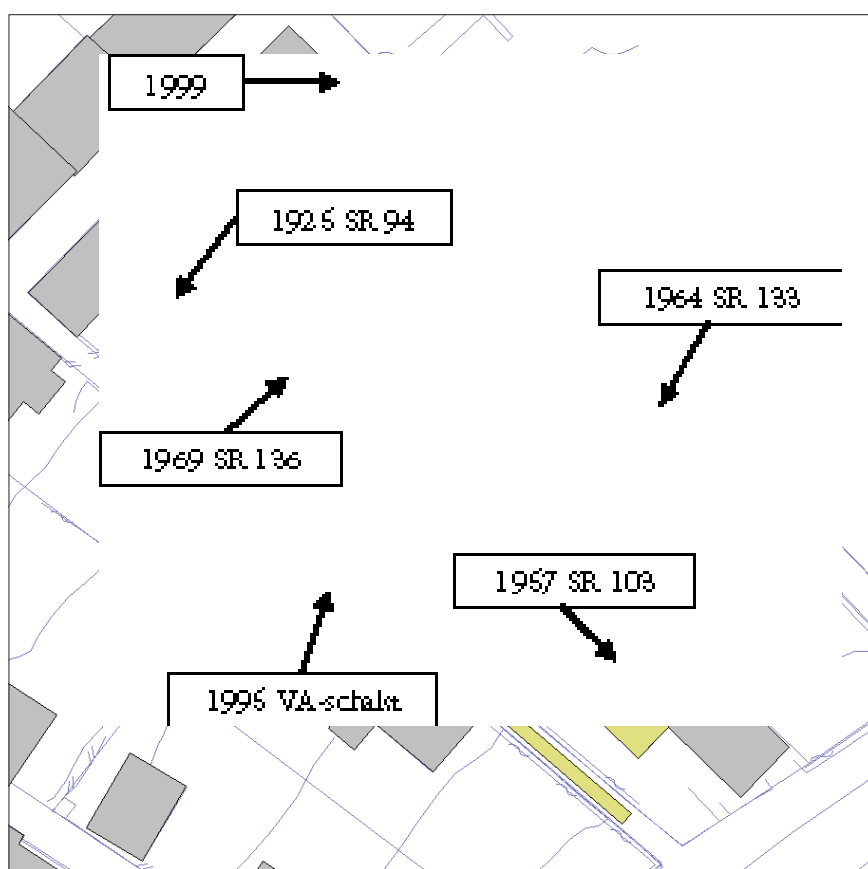
Den utförda tolkningen av stadsgårdarnas utseende och struktur visar att även resultaten från en mindre arkeologisk undersökning, där enbart profiler dokumenterades, kan tillföra mycket information. Med endast resultaten från den nu aktuella undersökningen skulle en liknande tolkning inte kunna utföras. Men med resultat från flera *olika* undersökningar går det att till stora delar tolka stadsgårdarnas struktur. Detta innebär även att planeringsarbetet inför framtida arkeologiska undersökningar förenklas och att mer precisa undersökningsplaner och kostnadsberäkningar kan göras.

Figur 4
Tolkningsförslag för placering av hus och stadsgårdar inom kvarteret Slaktaren 3. Det aktuella schaktet är markerat med rött.

Arkeologi i kvarteret Slaktaren

Den här genomgången av utförda arkeologiska undersökningar i kvarteret Slaktaren är en översikt för att underlätta vidare studier av resultaten från undersökningarna inom kvarteret. Inga resultat från dessa undersökningar har använts i slutsatserna kring den nu aktuella undersökningen.

Figur 5
Äldre arkeologiska undersökningar i kvarteret Slaktaren

1925 SR 94

Den här arkeologiska observationen gjordes i samband med vattenledningsgrävningen 1925. Vid den antikvariska kontrollen iaktogs träkonstruktioner av pålar och ris på ett djup av 1,5 meter.

1957 SR 103

I samband med byggandet av en fastighet i kvarteret Slaktaren 4 utfördes en arkeologisk undersökning 1957. Ytan var belägen i den sydvästra delen av kvarteret mellan 10 och 20 meter från Strandvägen och var ca 120 kvm. Vid undersökningen framkom inga konstruktioner utan endast 0,15 meter tjock kulturjord som innehöll horn och djurben. Den sterila nivån framkom 0,65 meter under nuvarande markhorisont.

1964 SR 133

Den här undersökningen genomfördes liksom SR 103 i samband med byggandet av en fastighet men i kvarteret Slaktaren 6. Ytan var ca 70 kvm stor och belägen längre upp mot Stora Gatan med angränsning till Laurentii gränd. Vid undersökningen påträffades dubbla pålrader vid den N schaktväggen. Pålarna var nedslagna i glaciallera. Kulturlagrens tjocklek framgår inte av dokumentationen men den ursprungliga markytan kom fram 1,1 meter under dagens marknivån.

1969 SR 136

Med anledning av dräneringsarbeten kring en fastighet i kvarteret Slaktaren 3 utfördes en arkeologisk undersökning 1969. Schaktet var 1 meter brett, 11 meter långt och 1,7 meter djupt. Vid undersökningen framkom en hel del träkonstruktioner vid 1 till 1,7 meters djup under marknivån. Dessa tolkades som broläggningar som låg i schaktets längdriktning. Kulturlagrens tjocklek var mer än 0,7 meter och schaktet gick inte ner till steril nivå.

1995 VA-schakt i Långgränd

I direkt anslutning till den V sidan av kvarteret Slaktaren ligger Långgränd. En undersökning utfördes i Långgränd i samband med att nya VA-ledningar skulle läggas ned i gränden. Schaktet sträckte sig från Strandvägen och femtio meter upp i gränden. Vid undersökningen framkom nästan enbart delar av broläggningar i trä från en medeltida passage.

1999

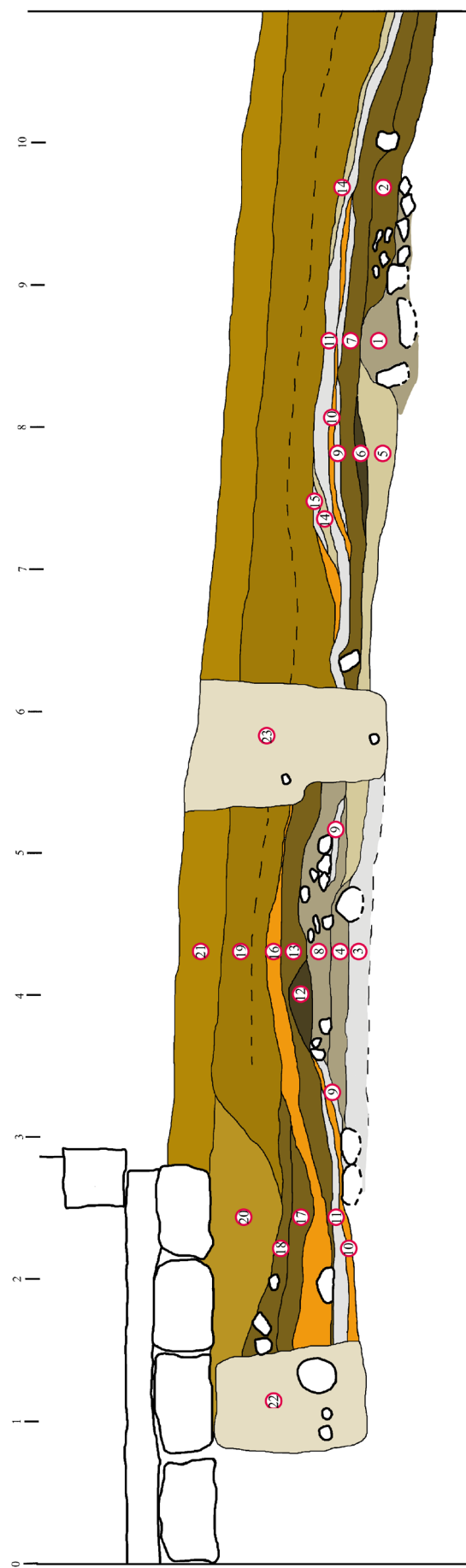
Den här undersökningen genomfördes i samband med en reparation av en avloppsledning. Schaktet var placerat både i kvarteret Slaktaren 5 och i Laurentii gränd och var ca 10 kvm stort. Undersökningens art var sådan att endast gamla ledningsschakt grävdes ur och därför ritades enbart profiler.

Bevarandesituation

Kvarteret Slaktaren är ca 3200 kvm stort och kulturlagertjockleken varierar mellan ca 3 meter längs med Stora Gatan till i det närmaste obefintlig längs med Strandvägen. De sex arkeologiska undersökningar som utförts (inklusive den aktuella undersökningen) omfattar ca 220 kvm. Detta innebär att endast 6 % av ytan har undersökts arkeologiskt, volymmässigt är det ännu mindre. Vid endast två undersökningar (SR 103 och SR 133) grävde man ned till den ursprungliga marknivån vilket innebär att så lite som 1 % av volymen kulturlager har undersökts.

Av den totala jordvolymen utgörs de översta nivåerna av utfyllnadsmassor som oftast inte innehåller några konstruktioner, ca 0,2 - 0,4 meter tjockt. De ledningsschakt som finns i kvarteret och som det inte finns någon kännedom om ligger sannolikt inom den första halvmeteren jord. Endast två av husen inom kvarteret har källare. Dessa byggdes i samband med nybyggnationen av de två hus där också arkeologiska undersökningar bedrevs (SR 103 och SR 133). Detta innebär att hela kvarteret har nästintill intakta kulturlager som i stort sett är opåverkade av nedgrävningar.

Om perspektivet vidgas något ser det annorlunda ut. I både Långgränd och Laurentii gränd är vatten- och avloppsledningar nedgrävda. I Långgränd grävdes ledningar ned 1995 och schaktet tätades med bentonitlera. I Laurentii gränd utfördes ingen arkeologisk dokumentation i samband med nedgrävningen av rören men vid de tillfällen då reparationer utförts har schakten dokumenterats. Fyllningen i nedgrävningarna har överlag bestått av sand eller grus och ingen tätning av schaktväggarna har gjorts. Vad denna dränering av kulturlagren får för konsekvenser på längre sikt går inte att avgöra. Flera tidigare iakttagelser tyder dock på att kulturlagren kommer att brytas ned i snabbare takt p.g.a. dränering från intilliggande nedgrävningar. Detta innebär att kulturlagren förstörs och att risken för sättningsskador på omkringliggande fastigheter ökar. Främst bör därför en fortsatt dränering av kulturlagren förhindras och/eller minskas drastiskt genom tätning av schaktväggarna vid vatten- och avloppsschakten i Laurentii gränd.

Figur 6
Den östra profilen från undersökningen i kvarteret Slaktaren 3

Lagerbeskrivning

1.	Grått lager med stenar, lera och aska blandat.	13.	Brunt relativt homogent lager med inslag av ben.
2.	Brunt relativt poröst, omrört lager med inslag av skörbrända stenar och svartgods keramik.	14.	Gråvitt lager som till största delen bestod av aska.
3.	Grått relativt kompakt lerlager med inslag av sand.	15.	Tunt, grått lerlager.
4.	Gruslager med inslag av kol.	16.	Rött mot orangefärgat lager med inslag av kol. Omrörd struktur.
5.	Gråvitt lager bestående av aska och kol, varvat.	17.	Brunt relativt homogent och stratifierat lager med inslag av organiskt material och ben.
6.	Brunt mot brunrött lager med mycket organsikt, torvigt material.	18.	Brunt heterogent lager med omrörd struktur.
7.	Brunt relativt kompakt och homogent lager med inslag av ben, en hel del hornspill och enstaka bitar av tegel.	19.	Brunt mot gulbrunt, torrt och heterogent lager med mycket tegelflis och en hel del djurben mot botten av lagret.
8.	Grått, stenigt och grusigt lager utan synlig struktur.	20.	Brunt mot gråbrunt, omrört lager med en hel del småsten och grus, sentida glas och yngre rödgods.
9.	Grått lerlager.	21.	Gulbrunt, omrört lager med inslag av recent material.
10.	Rött mot orangefärgat lager med inslag av kol. Omrörd struktur.	22.	Brunt, kraftigt omrört lager som innehöll allt från svartgods kera- mik till yngre rödgods.
11.	Grått relativt melerat lerlager med inslag av sand.	23.	Grus- och sandlager.
12.	Brunt mot rödbrunt, torvigt och poröst lager med mycket organiskt material.		

Referenser

Petterson, B. 1995. Stratigraphic analysis and settlement stratigraphy in early medieval Sigtuna. Laborativ Arkeologi 8. Journal of Nordic Archaeological Science.

Tesch, S. 1997. Mariakyrkan i Sigtuna. Dominikankonvent och församlingskyrka 1247-1997. Minnesskrift med anledning av 750-årsjubileet. Sigtuna Museers skriftserie 7.

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna.

tel.: 08 - 597 838 70, fax.: 08 - 597 838 83.
e-postadress: anders.wikstrom@sigtuna.se

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	2021-0284799
Uppdragsgivare:	Lars-Olof Sjöström
Kvarter/område:	Slaktaren 3
Socken:	Sigtuna
Landskap:	Uppland
Ek kartblad:	118 21 Sigtuna
Typ av undersökning:	Förundersökning
Fältarbetstid:	2002-12-16 - 17
Fältarbetspersonal:	Anders Wikström
Rapportarbete:	Anders Wikström
Dokumentation:	1 schaktplan och 1 profilritning

